

UMJETNOST SLIKE, ZEMLJE I ZVUKA

razgovarala Silva Kalčić

Razgovor s Ivanom Ladislavom Galetom, vizualnim umjetnikom, filmskim i radnikom na zemlji, profesorom i stručnjakom na "bastionu borbe" za Kinoteku, prerastao je u njegovo promišljanje o vlastitom radu i "gorućim pitanjima" hrvatske umjetničke scene.

Iako su ta dva medija često oštro razdvojena, vi ste ujedno filmski i video autor - ili mislite da je preciznije potonje definirati kao "eksperimentalni film"? Svoj prvi film *Metanoia* snimili ste 1969, a 1975. dvominutni video *TV Ping-Pong* kao citat tada popularne igre što su je dva igrača igrala na televizijskom ekranu, krajnje reduciranih elemenata. Krajem 70-ih nastaje tzv. objekt-instalacija *Zrcalni Ping-Pong*. Da li ste se okušali i u digitalnom mediju? Kakvo je vaše viđenje tog medija?

Galet: Ne bi se složio da su medij filma i medij video zapisa "oštro" razdvojeni. U zadnje vrijeme ih čak i dio struke ne razlikuje. Video jednostavno nazivaju filmom(!?). Isti problem je i s definicijom *eksperimentalnog filma*. Možda bi u toj cijeloj lepezi naziva - eksperimentalni, alternativni, avangardni, neprikazivački, prošireni, apstraktni, suprematistički, čisti, nadrealistički, podzemni, strukturalistički, anti, amaterski, neprofesijski, umjetnički - još i elementarni film¹²⁸ mogao naći svoje mjesto⁰⁵⁵.

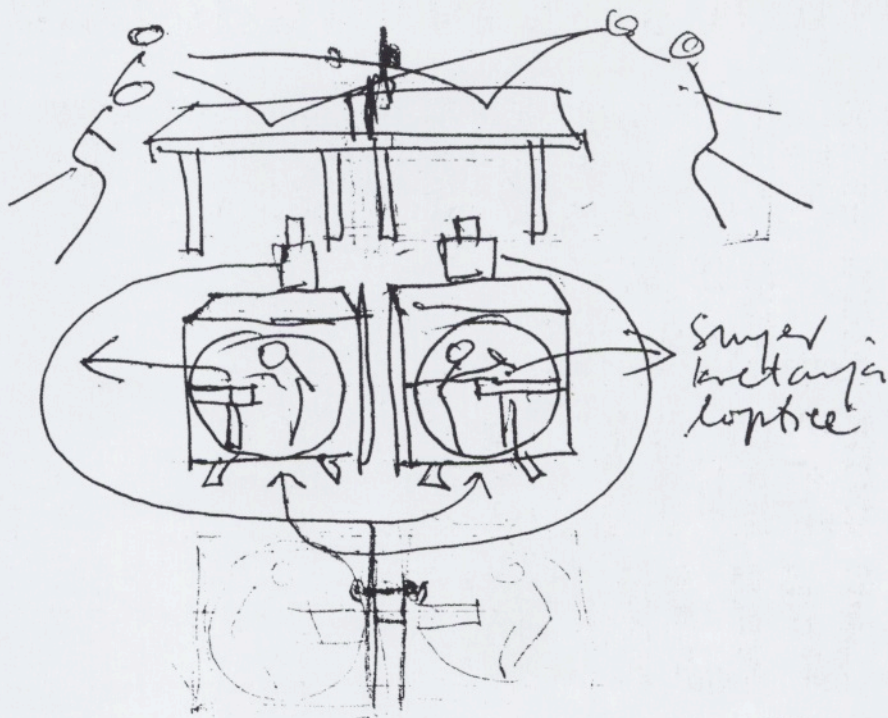
Ono što je mene cijeli život proganjalo, a proganja me još i danas, jest razotkrivanje suštine medija i kako ga dovesti u dijalog s određenim sadržajem. Proniknuti u njegovu neponovljivost i autentičnost. Ipak mislim da još uvijek postoji razlika između krušaka⁰⁵⁵ i jabuka. Barem po mirisu¹⁷⁷ i okusu. Iako neke kruške naizgled slične jabuci, i obratno. Naravno da postoje i nektarine. Prožimanje dviju osobnosti. Slasno voće. Ni šljiva, niti breskva. Lijepog izgleda. Ali izgled nije dovoljan. Ne kažem da ovakve dvije "stopljene" različitosti ne mogu biti samosvojne, štoviše, kombinacijom elektronskog i filmskog zapisa mogu se činiti čuda. Sve ovisi o načinu primjene. Ali naposljetku se ipak moramo odlučiti za jedno, ili za drugo, odnosno, hoćemo li nešto prikazivati filmskom ili elektroničkom mediju. Dakle, suština je u bogatstvu različitosti⁰⁵⁵ i mogućnosti izbora.

No tu nam se nameće jedno drugo pitanje, a to je očitavanje sadržaja odnosno poruke. Neki to smatraju jedinim što je važno, neophodnim. Ja

se s time, međutim, ne slažem. Jer u tom slučaju sasvim je svejedno koji ćemo medij odabrati za "nositelja" poruke. Kao što netko svojedobno reče, "žniranac ili film". Sadržaj i njegova poruka jednako su važni, kao što je neophodan i sir za opstojnost rupe u njemu⁰⁰⁹. Vjerujem da ćete se složiti sa mnom da rupa u ementaler siru ne može biti ista kao rupa u trapistu¹⁷¹. Ovdje se, naravno, ne misli na veličinu, količinu i oblik. Dakle, na ono što je uglavnom dostupno oku, koje uvijek motri s odstojanja i rupa mu kao takva ostaje potpuna nepoznanica. Negdje se skriva. Dakle, nakon svega toga, potrebno je konačno učiniti nekakav "rez", i to po mogućnosti majstorski, koji, osim što će "prerezati" i "razotkriti"⁰⁴³, on će ujedno i pobuditi sva preostala poznata, pa i ona nepoznata osjetila. A to ne može bilo tko, tu su već neophodni istinska kreacija, zrelost i iskustvo. I tek nakon povremenog druženja s ovakvim "majstorstvom", kao i prepuštanju njegovu viru, najednom će nam se razotkriti čarolija puta prema dubini. I kad nam se ova *Alisa...* uistinu i dogodi¹²³, razum jednostavno postaje nemoćan. On, zajedno sa sadržajem, ostaje na površini u očekivanju našeg povratka. Malo ih je koji imaju hrabrosti učiniti ovaj iskorak. Kao što vidite, razum im to ne dozvoljava⁰³⁴, a sadržaj ga još u tome i podupire⁰⁵⁶.

"Najlakše je slikati onome koji to ne zna", rekao je jedan veliki slikar.

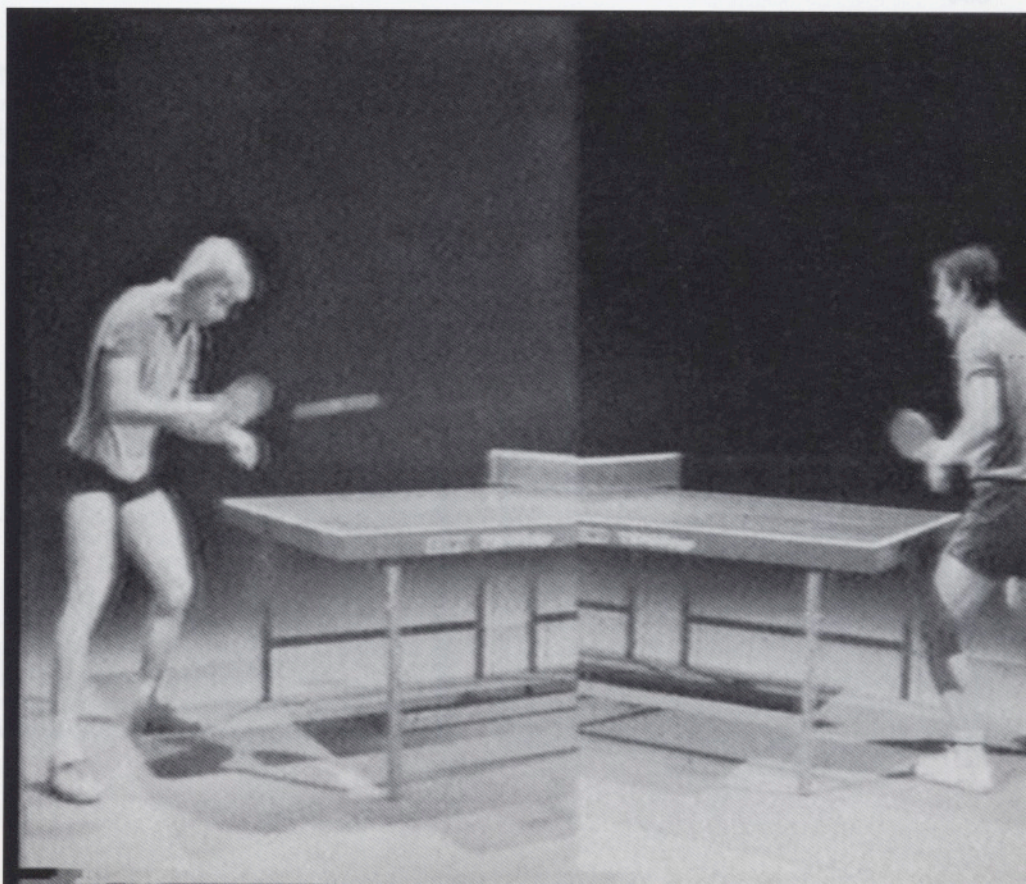
Nadalje, sretna je okolnost da još uvijek i unutar istog medija postoje razlike, kao što se međusobno razlikuju kruške⁰⁵⁵: Lipanjsko zlato, Lipanjska ljepotica, Košija rana, Srpanjska šarena, Rana iz Fiorana, Žifardova maslenka, Moretinijeva rana, Trevuška rana, Klapova ljubica, Pas krasan, Boskova bočica, Starkov delišes, Haldenponova maslovka, Pakamov triumf, Viljamovka, Gellertova, Fetelova, Gioova, Konferans, Tepka, Društvenka, Pastorčica, Aurora... Za ovu teško uočljivu različitost potrebna su nam senzibilnije odnjegovana osjetila. Jer: "priroda nema ni srčike ni kore: ona je istodobno i izvana i iznutra"⁰⁰⁹, rekao je Goethe²⁴³. Kod TV *Ping-Ponga*⁰⁰⁴ temeljno pitanje je bilo, kako iskoristiti TV (pazite, ne video) medij i pokolebati gledatelja u doživljaju stvarnosti, a da ona i dalje ostane onakvom kakva jest? Dakle, bez obmane³⁰⁴. Sve što se događa u jednom prostoru, pred kamerama, istodobno se može pratiti u bilo kojem drugom prostoru, na ekranu. Ovu je "logiku" zaista teško prihvatiti. Gledati igru s nekoliko točki gledišta istodobno^{004, 021} specifična je medijska mogućnost koja se ne može izvesti ni jednim drugim postupkom, pa niti videom ili fil-

010

010

.ljinofao 56
oivsvodaa
di
maa
reš
mzaafia
ljest, ev.
na
penjati
počinjem
što se
nego
Prije

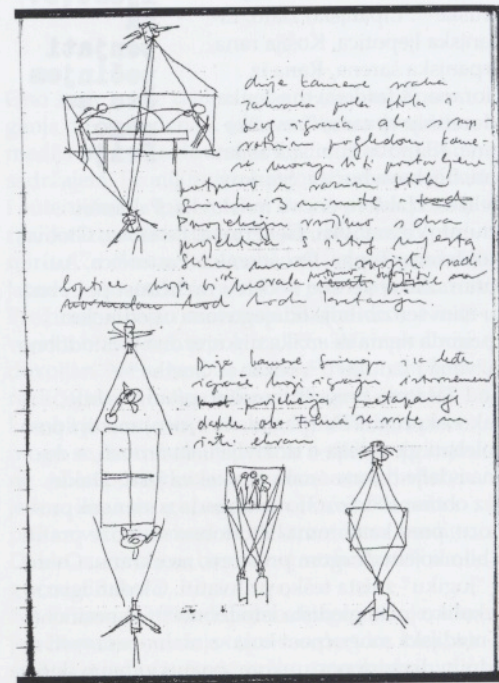
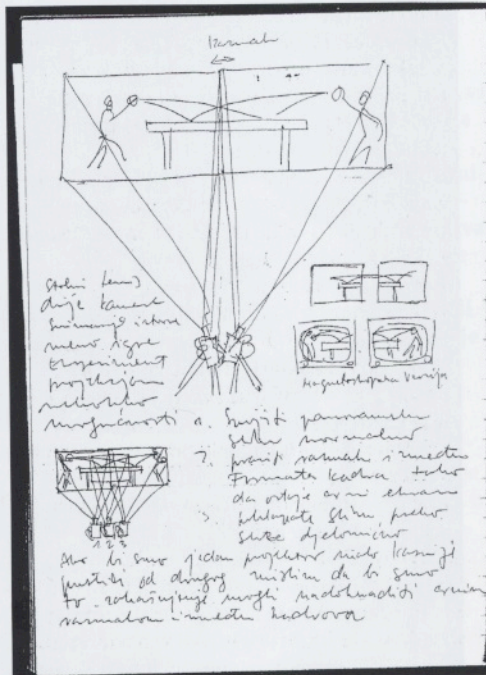
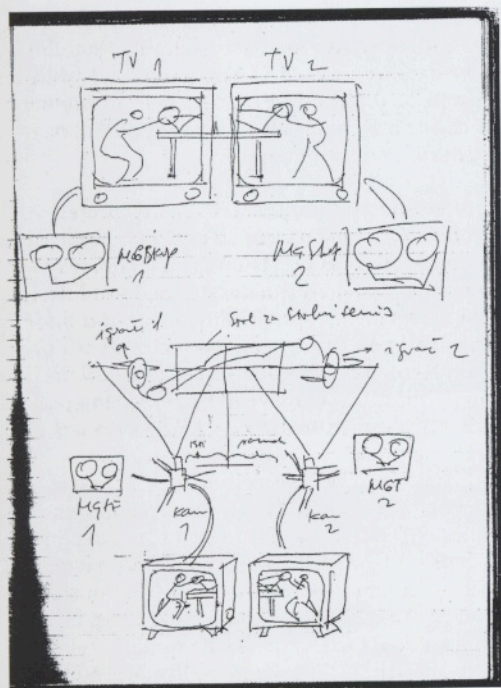
004

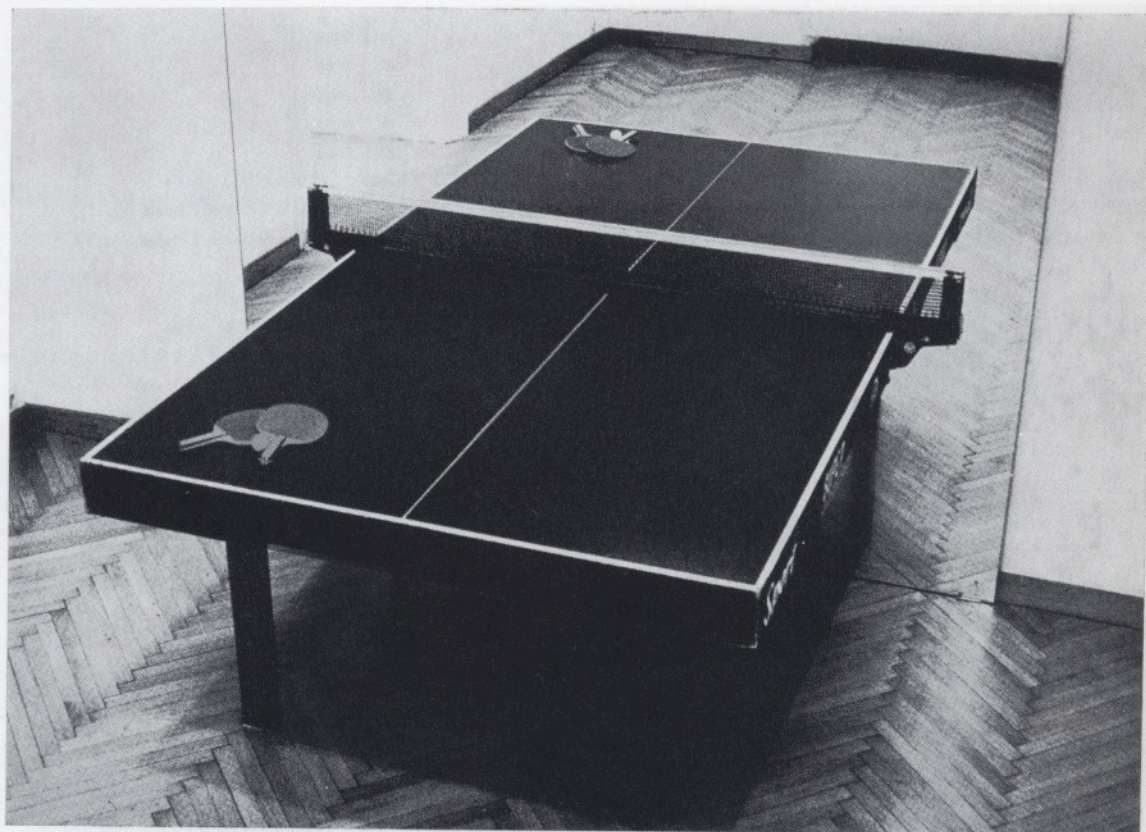
004

mom jer sve ono što se snima na video, odnosno filmsku vrpcu već je prošlost. Tek sa činjenicom TV prijennosa "uživo" ovaj rad poprima svoju autentičnost. Naročito u onom njegovom dijelu kada se oba igrača nalaze na "istoj strani"⁰³³, kada loptica začudno ne "izlazi" iz kadra, već se "odbija" od desnog ruba ekrana⁰⁹² i odmah se vraća do drugog, u normalnoj situaciji "nasuprotnog" igrača. Sve to je za naše osjetljivo iskustvo jednostavno neprihvatljivo. Budući da razum situaciju nije u stanju staviti pod svoju kontrolu⁰³⁴, on ostaje izvan nje, izgubio se u stvarnosti medija. Duša se pritom uznemirila¹⁷¹. Nije čak važno ni zašto.

Smatrate li se i nadalje avangardnim, što je odrednica vaše produkcije 70-ih, autorom? Također, možete li pojasniti koncept *antifilma*, kojeg "smjenjuje" *ENDart* kao neki oblik raskida s umjetnošću ili onim što se njome predmnijeva?

Ne. Niti smatram da sam to ikada bio. Što ta doista znači biti avangardan? "Ja nastojim živjeti normalnim životom", reče pisac¹²⁹. Normalno - za mene znači da svaka biljka ima pravo bivanja u svome vremenu i prostoru. Ne postoje korisne i nekorisne biljke. Korisne i nekorisne životinje, ili štetni kukci(!). Recite mi što je to avangardno u šumi, na primjer¹⁴³. Ili bolje, u močvari²²². Sve ili ništa. Ovisi kako gledamo na stvari. Nekoliko

stabljika kukuruza u velikom žitnom polju raste na krivom mjestu. Biljku na krivom mjestu nazivamo korov. A korov treba iščupati, jer smeta. Usudujem se reći da je u povijesti umjetnosti bilo mnogo onih stručnjaka, nazovimo ih "agrikulturnjacima", koji su umjetnička polja sustavno čistili od "korova". Kao što možemo primijetiti, ima ih i danas, razlika je jedino u tome što im današnja tehnologija za to osigurava vrlo efikasna sredstva. Štoviše, u zadnje vrijeme nas sve češće posjećuju takvi "specijalisti od korova", i toliko su se već osilili da nam čak i određuju što je to u nas "kultivirana" biljka, a što "korov", jer mi to, jadni, nismo sposobni sami razlučiti. Kao što vidite, rade odabir i onda ga svijetu predstavljaju kao svoju izložbenu umjetničku kreaciju, pri čemu im odabrani umjetnici i njihova "egzotična" djela služe kao "sadržaj" za formiranje "rupe"³⁶³. Neki čak ne smatraju shodnim ni navesti autore čija djela izlažu!

Zamislite kako bi to izgledalo kada bi jednog takvog "specijalistu" ugurali u onu bujnu vegetaciju²²² koja se razvila u vrijeme Gorgone i Novih tendencija, ili Zagrebačke škole crtanog filma, Muzičkog bijenala, Genre Film Festivala koji nije

bio samo festival, već iznad svega "inter-disciplinarno stanje duha" u okviru kojeg je izrasla biljka, takozvani *antifilm*. I još kada bi takav "stručnjak" imao strpljenja sve to i omirisati³⁶³, u nadi da nije alergičan na pelud, kao i pročitati iz KNJIGE GEFFa 63 sljedeće:

"Antifilm je stvaranje nakon shvaćanja, prihvaćanja i iscrpljenja istine, sa sviješću da svatko ima svoju istinu te da je ljude nepotrebno upozoravati na nju."

"Antifilm nije više film izražavanja, ekspresije, komuniciranja između autora i gledaoca, već je akt otkrivanja i istraživanja."

"Trebalo do kraja srušiti granice koje postoje između raznih formi izražavanja, istraživanja i življenja."

"Antifilm znači oslobođanje od mitova, autoriteta, od pravila, zakona i terora."

"Antifilm istražuje unutarnje mogućnosti filma, daje djelu smisao igre."⁰⁸⁵

Nadam se da će se netko odvažiti objaviti i englesko izdanje ove knjige, kako bi konačno i svijet bio upoznat s ovim "mirisima", *antifilm* je samo jedan od njih. Jednako tako se nadam da će se netko napokon sjetiti gospođi Veri Robić

Škarica, tajnici Hrvatskog filmskog saveza koja već godinama sa svojim suradnicama i suradnicima doslovno spašava i njeguje ove endemske primjerke, dodijeliti priznanje za njezin neumorni rad kojim je zadužila ne samo hrvatsku, nego svjetsku kinematografiju.

Posljednjih godina, gradeći vlastiti "umjetnički pejzaž" radite na povezivanju umjetnosti i prirode suprotno prevladavajućoj tendenciji u umjetnosti posljednjih desetljeća. I sami doslovno radeći na zemlji nastojite povećati u ljudi svijest o agrikulturi, prema principima tzv. permakulture. Što je permakultura? Na koji način mogu biti dovedeni u vezu tradicionalna poljoprivreda i umjetnici poput Claudea Moneta ili Béle Hamvasa?

Ja jednostavno ne mogu odvojiti umjetnost od prirode⁰¹⁰, bez obzira na "prevladavajuću tendenciju". Jednako kao što je ne mogu izdvojiti iz života. Mene jedino zanima aktivno, a u posljednje vrijeme sve više i pasivno⁴⁹⁴ prepuštanje bogatstvu različitosti⁰⁵⁵ koje me okružuje. U projektu *ENDArt*⁰¹⁰ pokušavam ostvariti ono što kaže Thoreau⁴⁹⁴: "umjetnikov rad bi trebao biti

umjeren i lagan, pretjerani rad upropaštava djelovanje", odnosno "iza velikih djela stoji velika dokolica, kao što iza svijeta stoji beskrajni prostor". Svi mi koji neumorno proizvodimo umjetnička djela⁴⁴⁴ morali bismo početi razmišljati o tome da sve to što je stvoreno, naposljetku treba negdje i smjestiti⁶⁰³. Što znači, potrebno je izgraditi odgovarajuće smještajne kapacitete s posebnim klimatskim i sigurnosnim uvjetima. Dakle, najprije treba oduzeti prirodi prostor! Zatim, uložiti ogromna sredstva i energiju za izgradnju, i potom za održavanje takve specijalizirane građevine⁵⁷². A umjetnička proizvodnja je, htjeli mi to ili ne, iz dana u dan sve veća. Osim što se ona povećava, povećava se i broj "proizvođača" umjetnosti. Nitko ni ne pomišlja na nekakav prirodni proces pretvorbe⁶⁰³, jer sve to proizvedeno kulturno blago treba ostaviti budućim generacijama. I tako se mi polako približavamo sindromu Uskršnjeg otoka: monumentalne ljudske figure od kamena⁵⁷² su ostale, ali za koga? Napominjem, ovo nije vrijednosni sud, isto tako ovo ne znači da se treba odrediti umjetničkog stvaralaštva. Niti govora. Činjenica je da je došlo vrijeme kad je ljudsku aroganciju (uglavnom mušku) potrebno staviti pod kontrolu, na svim razinama. Uravnotežiti životno okruženje i učiniti ga samoodrživim. Drugim riječima, omogućiti prirodi da radi svoj posao¹⁴³. Jer kultura ne može opstati bez etičkog odnosa prema zemlji, kojom sve počinje i završava⁶⁵⁵. Mnogi su to majstori, već odavno, prepoznali. Claude Monet je zadnji period života proveo u Givernyju nastojeći prenijeti na svoje slike simfoniju tonova vode, neba i zemlje oko sebe. Maurice Maeterlinck je proučavao život pčela, mrava i termita. Henry Thoreau je vikao: "Van na pašu! Dosta ste jeli sjena!". Derek Jarman je obrađivao vrt, kao i Béla Hamvas, a Bill Mollison i David Holmgren postavili su osnovu permakulture. Uočili su, dakle, ono životno načelo koje u svakoj živoj i neživoj stvari prepoznaje njenu "pravu" vrijednost. Što znači da svaki element u sustavu je neophodan i treba mu omogućiti djelovanje na više, a ne samo na jednoj razini⁶⁴⁵. Na primjer, stablo je nešto dragocjeno samo po sebi, ne samo u smislu komercijalne iskoristivosti¹⁴³. Važno je omogućiti mu život, da raste. Ono ima svoju nezamjenjivu ulogu u prirodi reciklirajući biomasu, opskrbljujući okolinu kisikom, pružajući zaklon, štiteći tlo od erozije. Ptice se gnijezde u njegovoj krošnji, nesu jaja. A "Joyce je savršeno savršeno"⁶²¹. Zašto sam spomenuo stablo? Ne samo zbog Béle Hamvasa¹²⁹ i njegovog Blagoslova, i veze podzemnog i nadzemnog svijeta, već radi ranije spomenutog Uskršnjeg otoka koji je svojedobno bio bujni "raj zemaljski", sve dok se čovjek nije dosjetio i započeo svoju "umjetničku" djelatnost. Nisam baš siguran u ono što kaže legenda starijeg Rapa Nuija, da su gigantske kamene

1g. = 12 mj.
3,5g. = 42 mj.
42 mj. = 1260 dana

MIKRO
RAD U NASTAJANJU
P a s T (h) ō r

TRAJANJE 22 MINUTE
Tjedan oblike molitvenog stroja

apsolutna medicina Filma -
rastansi mekog jampeta

21.6. ← solsticij
PODNE

"Utvara bit će majdugi dan!"
16.6.1904. - četvrtak
17.6.1904. - petak
18.6.1904. - subota
19.6.1904. - nedjelja
20.6.1904. - ponedjeljak
21.6.1904. - utovrke

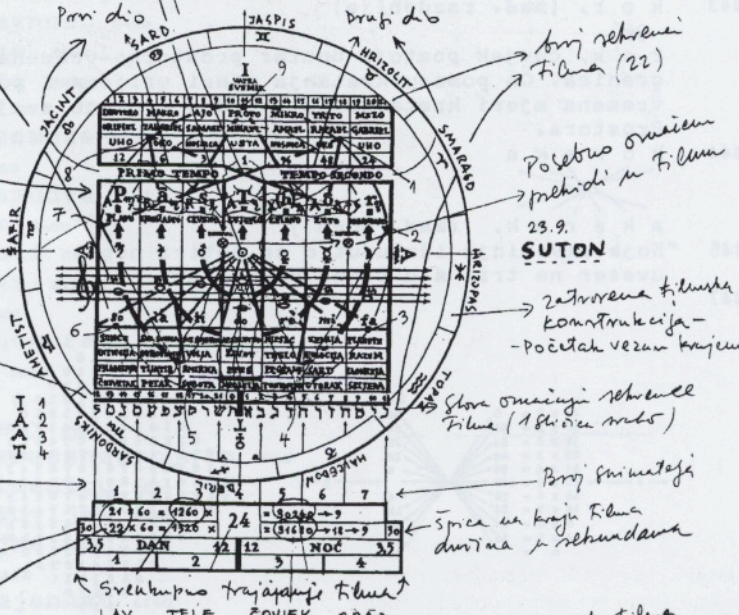
oznake za
Skrucirvanje tonove
Vopce sa 7+1
Tonova Tonove
Gastrične
(1 "kvadrat")

144000

Nehotilo marisa
Filma 1., 2., 3., ...
20.9.
ZORA

Sistem usminava-
nja slova i brojeva
21 22 21
TIŠINA

Skrucirvanje ljudi
odredili su tonovi
gostice kao
i tone i tek. boji
Štica na
početku Filma

Tri sekunde
Filma (22)
Posebno omecnu
prehodi u Filmu
23.9.
SUTON

Zatvorena filmska
konstrukcija -
Početak vezan krajem
Slove omecnuji sekunde
Filma (18.6.1904. mlto)

Boji simataji
Štica na kraju Filma
druina u sekundama

Trajanje
u minutima
Trajanje u
sekundama
Skrucirvanje
djela Filma

Boji sličica
22.12.
Boji sličica sklopnog dijela Filma
Boji sličica cjelokupnog Filma

9	→	09
9+9	→	18
9+9+9	→	27
9+9+9+9	→	36
9+9+9+9+9	→	45
9+9+9+9+9+9	→	54
9+9+9+9+9+9+9	→	63
9+9+9+9+9+9+9+9	→	72
9+9+9+9+9+9+9+9+9	→	81
9+9+9+9+9+9+9+9+9+9	→	90

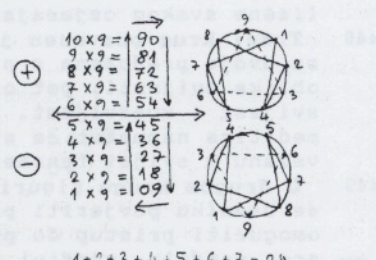
Bozina reprodukcije
sličica u sekundama

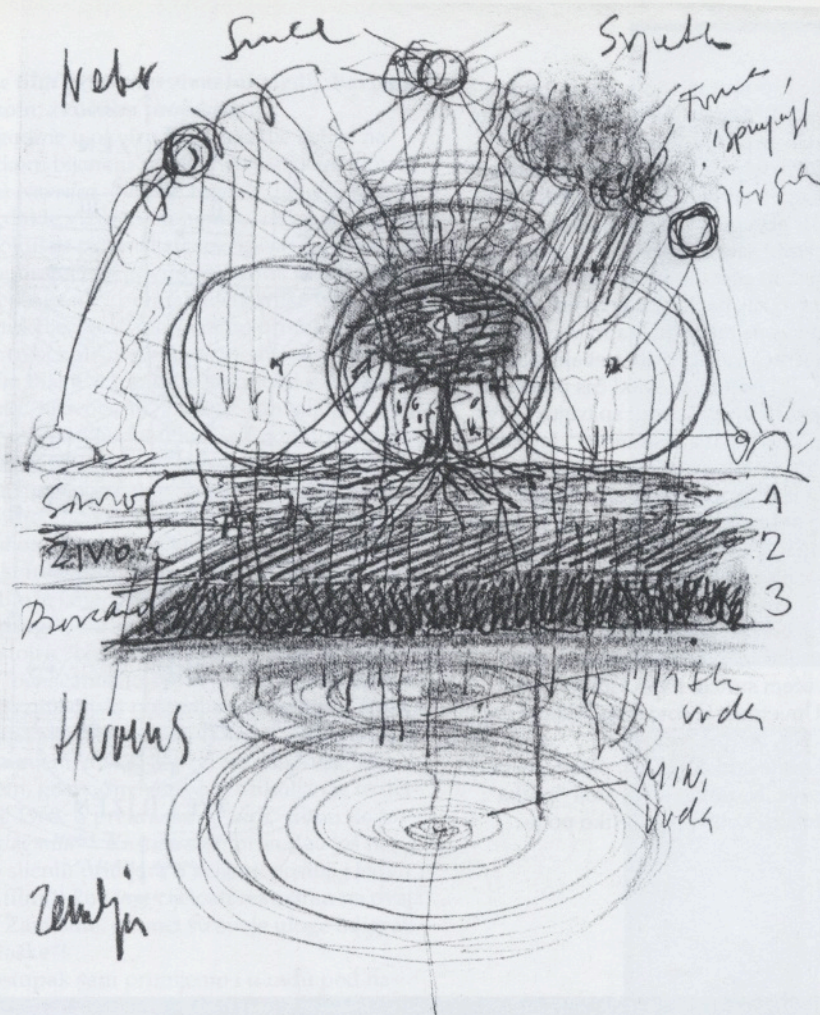
MAKRO
RAD U NASTAJANJU
»V.I.R.âG«

(T) PROTEUS (3)

OSNOVNA KONSTRUKCIJA FILMA

7.7.5
1990

statue nekoć vlastitom snagom otišle na svoja mjesta. Premda je u ono doba i to moglo biti moguće. Naravno da su one njima bile potrebne. Oni su vjerojatno znali i zašto!

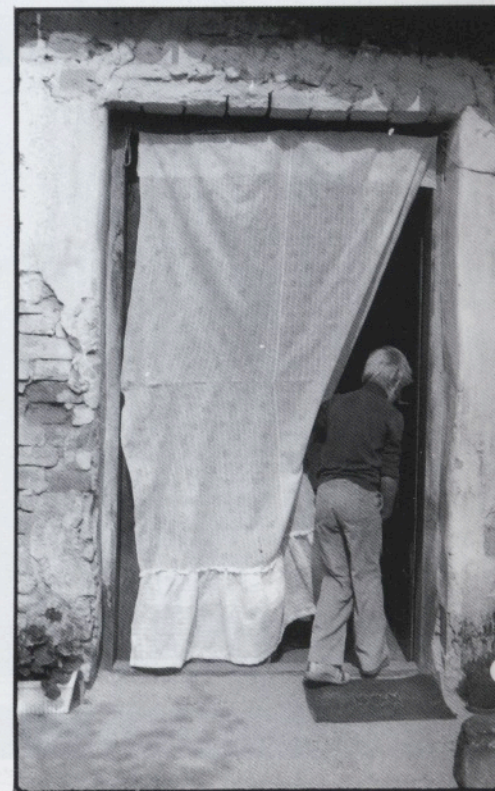
Béla Hamvas, pisac čije ste tekstove prevodili s mađarskog, izvršio je svojevrstan utjecaj na vaš rad, može li se reći da je dao literalnu "potku" vašim radovima?

Kad ste mi već "podmetnuli" ovo pitanje, bit ću iskren. Bez obzira na posljedice. Béla Hamvas je otrov! I to ogromna količina otrova. A s otrovom zaista treba biti oprezan. Mala doza nema neku vrijednost, a velika je opasna. Treba, dakle, znati kada, gdje, koliko i kako s otrovom. To nije isto za svakoga, ovisno o zdravlju, otpornosti, vitalnosti i stanju duha onoga koji ga blaguje. Nezgodno je i to što je to još i sladak, i nadasve neodoljiv otrov. A "samo par kapi te može izliječiti od samrtne melankolije"¹²⁹. Dakle, zdrava hrana je za zdrave ljude!

Ipak, moramo priznati da u svemu tome ima i poštenja. Jer Hamvas je veliki majstor. On jednostavno čitatelju onemogućuje da se predozira,

jer podmeće elegantne zamke koje nije lako svladati. Drugim riječima, ne dozvoljava bilo kome mogućnost kušanja, onima koji za to nisu spremni. Budući da Hamvas računa na konvenciju čitanja od prve stranice do zadnje, te zamke mu nije bilo teško postaviti. Mnogi su, na svu sreću, u njih i upali. Ali onaj čitatelj koji mu pristupi na neki drugi, od više mogućih, načina, na primjer uzme i tek tako, nasumce otvori knjigu, malo je prolista, tu i tamo nešto iz nje pročita, odjednom će se iznenaditi kako je kod Hamvasa zapravo riječ o vjerodostojnom životu utemeljenom na istovjetnosti misli-riječi, i djela. Ne o procesu, već o stanju.

"Tako je pisao mađarski, kao što more razgovara sa samim sobom." Mogao je čitati engleski, njemački, francuski, talijanski, španjolski, latinski, grčki, hebrejski, sanskrt i kineski jezik¹³⁰. S njih je i prevodio. Naravno s puno "grešaka" na kojima su se lingvisti naslađivali. Jer ne znaju, jadni, da su "greške vrata otkrivenja"¹³¹. Hamvasovo djelo, dakle, širom su otvorena vrata i samo je na nama da odlučimo hoćemo li kroz njih ući ili izaći¹³².

Živio je među knjigama, kao Lao Tse, Borges i Barton, a kao kršćanin nije se bunio protiv suđbine. Sve je "svjetovne" zadatke ponizno ispunjavao, obrezivao je lozu, plijevio vrt, okopavao krumpir, pekao kruh, s Tarimenom se spuštao do tržnice i pored toga je još vodio skladišne knjige, pisao kataloške kartice i bio pomoćni radnik na izgradnji hidrocentrale. Živio je na relaciji "sjever (Budimpešta) - jug (Lumbarda)". Iako mu je 1944. godine bomba razorila kuću i uništila sve rukopise, iza njega je ostalo trideset svezaka knjiga.

Prvi dodir s njegovim radom dogodio mi se 1984. godine kada sam u Budimpešti prvi puta dobio priliku u filmskom studiju BBS realizirati svoj prvi elementarni film¹²⁸ *PiRaMidas* 1972 - 1984¹²⁰. Naravno, Hamvasa su mi uvalili prijatelji. I to još u rukopisu. Možete i zamisliti koju bitku već dugi niz godina vodim s tim lukavim, narcisoidnim, umišljenim, egoističnim, pretencijskim, drskim, bezobzirnim, ciničnim, oholim i nadasve duhovitim provokatorom¹²⁵. Koji se čak pripremao biti mađarskim kraljem! Iako je moje znanje mađarskog sumnjivo, toliko me je isprovocirao da sam ga odlučio početi prevoditi. Naravno, za sebe. A to zaista nije jednostavno. Nemojte misliti da se nisam zapitao tko sam to ja da se mogu mjeriti s njime.

Njegovo pisanje je poput virusa kojeg je gotovo nemoguće obuzdati. Danas mislite da je *to* što ste preveli, *to*. Ujutro se probudite i shvatite da *to* nije *to*, već da je *to* nešto sasvim drugo, da biste sljedećeg jutra opet zaključili da je *to* ipak *to* isto do čega ste došli prvi put, ali s iznenađenjem, jer da to sada u sebi sadrži i ona dva prethodna *toa*. I najednom vam sine da vas on, oprostite mi na izrazu, zapravo zajebava, i da je to vrhunska zajebancija. On vas na taj način, zapravo, održava budnim. Uvjerava vas da biste trebali spavati otvorenih očiju. Pri čemu vas svaki čas podsjeća na onu Platonovu "čovjek se rodi spavajući, živi spavajući, i na koncu spavajući i umre". Jer kad opisuje, primjerice, okopavanje vinograda¹³³, morate znati da je u toj njegovoj "zajebanciji" sasvim sigurno nešto podmetnuto, da se tu nešto skriva. I da biste uopće mogli doći do toga što vam je "uvalio", na koncu shvatite da se i sami morate prihvatiti motike. I vjerujte da će vam se nakon izvjesnog vremena, u jednom blaženom trenutku "prosvjetliti" mozak, pogotovo ako kopate po najvećem suncu, i Van Gogh će vam postati bliži: "Umjetnost je čovjek nadodat prirodi"³³³.

"Jedina umjetnost je ljudsko biće", piše Hamvas u *Orfeju*. I to je sve. Naravno da postoji "potka": kopaj i nemoj misliti koliko ti je veliko polje.

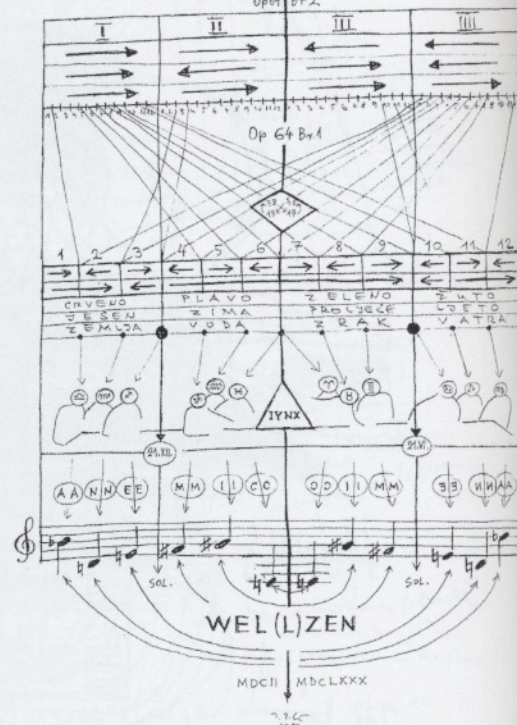
060

OSNOVNA KONSTRUKCIJA FILMA

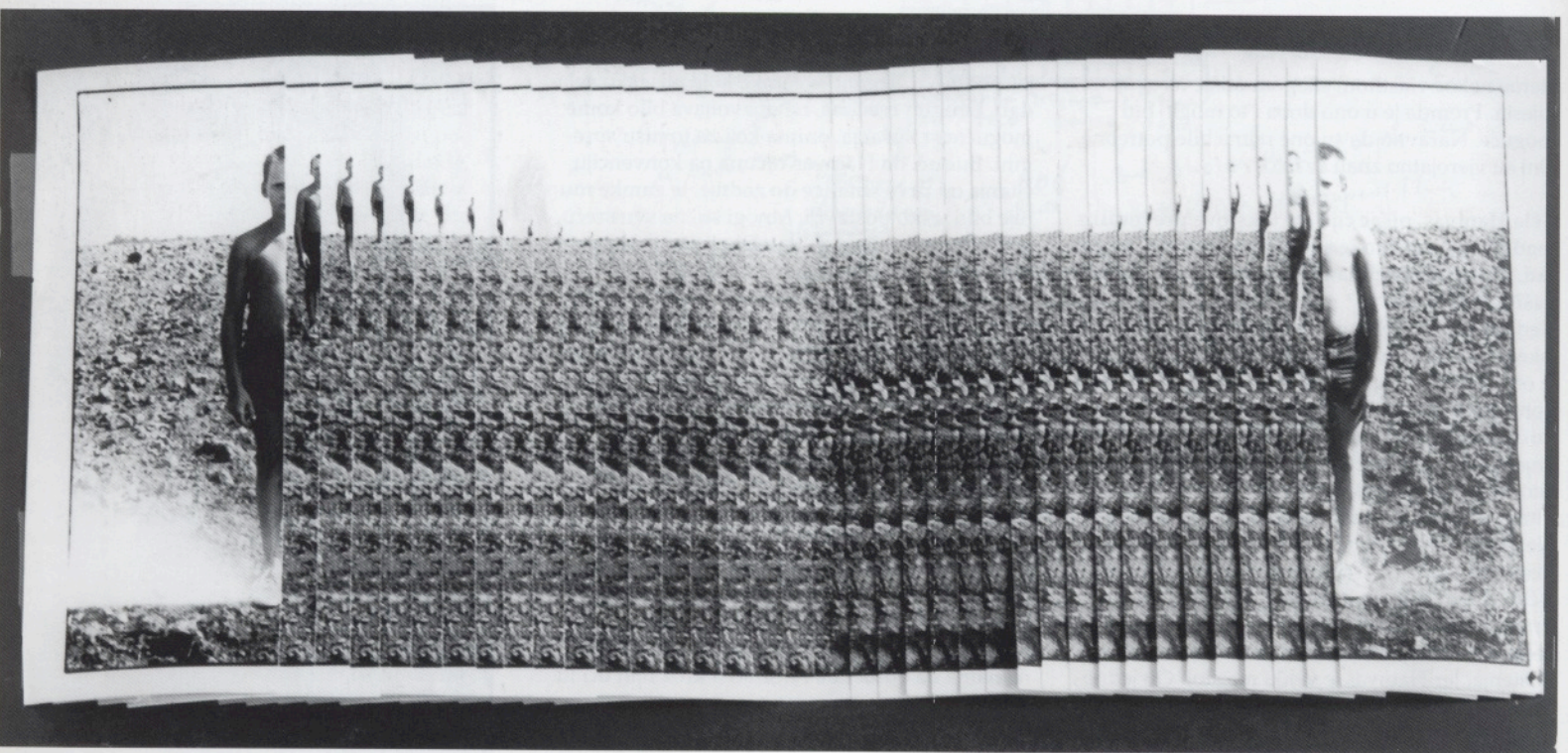
MCCXXV ↑ MCCXV

WAL(L)ZEN

Op 64 Br 2

120

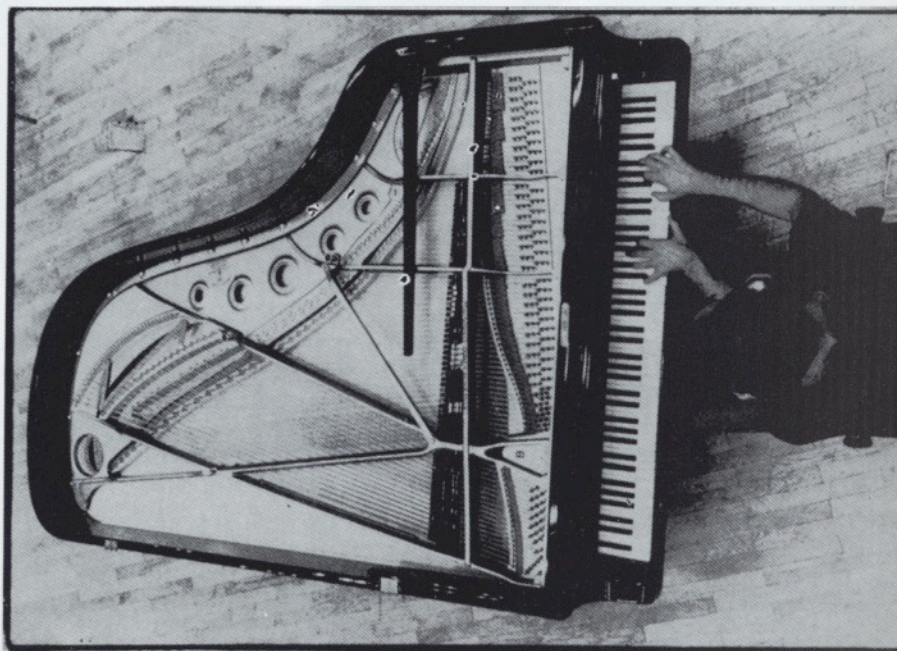
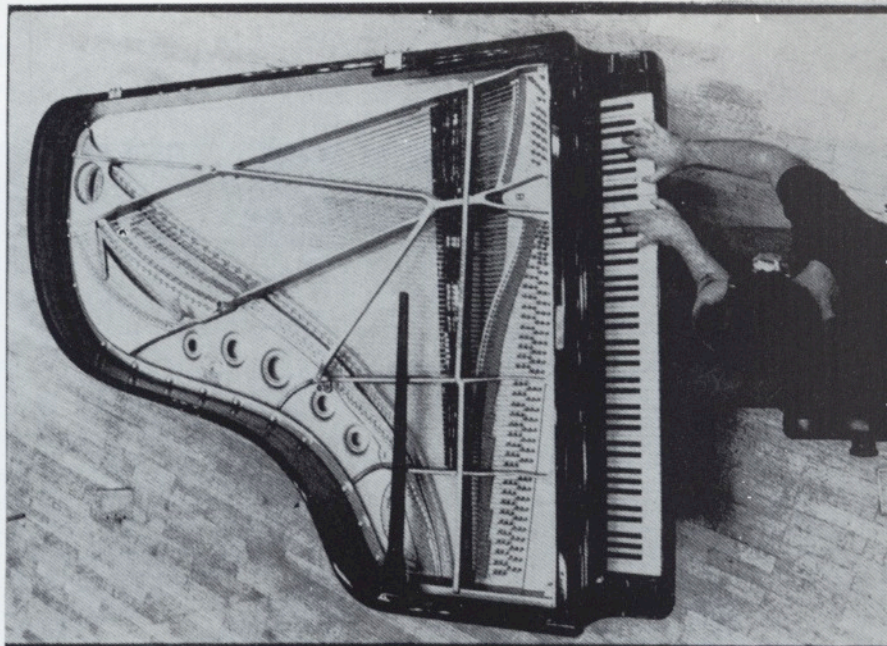

Iako je film primarno vizualni medij, bavite se i zvukom, zvučnim projektima...

1977. godine u okviru Nove glazbe i slike na Muzičkom bijenalu predstavio sam svoj filmski projekt *Naprijed - natrag: klavir*⁰⁶⁴. Iako se radi o filmu, dakle vizualnom mediju, ovim projektom sam pokušao promišljati specifičnost zvuka manipulirajući njegovim smjerom, na primjer naprijed-nazad³⁴¹ prematanjem trake tijekom reprodukcije. Ne samo što smo promjenu kretanja "provocirali" uz pomoć medija, neobičnost projekta bila je u tome što smo pred kamerom to kretanje "provocirali" i uživo, zahvaljujući gospodinu Fredu Došekcu koji je Chopinov klavirski valcer (*Op. 64, br. 2*) izveo pred kamerom na dva načina: "normalno" od početka prema kraju, i "obrnuto" od kraja prema početku! Kasnijom medijskom manipulacijom⁰⁶⁰, kada smo to "obrnuto" sviranje isto tako "obrnuto" reproducirali, uslijedilo je iznenađenje. Pred nama se pojavio onaj "drugi", skriveni zvuk klavira⁰⁶⁴ koji oduvijek postoji s "one druge strane", a da to nismo ni znali. Točnije, nismo bili svjesni njegovog postojanja. Bez medijski posredovanih trikova, štoviše, stvarnost je postala stvarnijom od sebe same. Napominjem, nisam ja prvi tako manipulirao medijem, gospodin Miroslav Mikuljan je to učinio već 1968. u prekrasnom "anti" filmu *Rodendan stalagmita*⁰⁶⁴. Kasnije sam pronašao još nekoliko sličnih primjera u svijetu, postoji i jedan igrani film(!) koji je u cijelosti realiziran na ovaj način. Zamislite, glumci su svoje uloge odigrali "unatraske"!

Isti postupak sam primijenio i u radu pod nazvanom *Obrnuti glas*³⁴¹. Obrnuto izgovoreni tekst čujemo u obrnutoj reprodukciji, glas koji slušamo objašnjava nam kako se zapravo vraća svome izvoru. urovzi emovs ačarv ovarpaz es okak man avanjšajbo omašuls ijok salg ,ijickudorper jotunrbo u omejuč tsket inerovogzi otunrbo

Za Muzičko bijenale 1977. godine ponudio sam izradu "zrcalnog klavira" kao stvarnog objekta³⁴¹, na kojemu bi se "normalno" svirala "normalna" kompozicija. Organizator Bijenala je prihvatio projekt i od japanske tvrtke Yamaha zatražio sponzorstvo u vidu izrade instrumenta. Nažalost, projekt nije bio prihvaćen jer njegova je realizacija ocijenjena preskupom. Zamislite kako bi zvučala umjetnost fuge Johanna Sebastiana Bacha izvedena na takvom "prepariranom" glasoviru! Možda ću to jednom i uspjeti realizirati. Ali sada se već pomalo pitam, zašto!? Već čujem kako netko kaže: kompjuter ti je za to idealan. Nisam baš siguran! Ali kako objasniti da se ovdje ne radi samo o čujnoj transformaciji kompozicije, koja bi se pritom dogodila, već i o interakciji izvođača s instrumentom na kojemu bi se uživo kompozicija izvodila. Dakle, na onom "ludilu" koje bi se pritom događalo u njegovoj glavi, kao

341

snimio: Davor Šittar

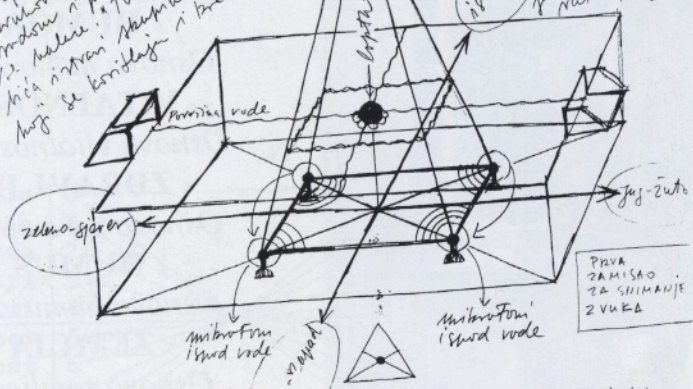
064

		VERZUE		VERSIONS	
		1. VERZUJA	AUSREV 2	AJIZREV 3.	4. VERZSILA
INIZIABLE -ARIBILES	ZVEBA -PERFORMANCE	→	←	←	←
	"SMALLE" -SHOOTING	→	←	←	←
	REPRODUKCIJA- -REPRODUCTION	→	←	←	←
		→	←	←	←
	NORMALNO-NORMALNO NORMAL -NORMAL	NORMALNO-OBRNUTO NORMAL-BAKWARD	OBRNUTO-NORMALNO BACKWARD-NORMAL	OBRNUTO-OBRNUTO BACKWARD-BAKWARD	
	REZULTATI		RESULTANT		

KRETAJANA
-DIRECTIONS

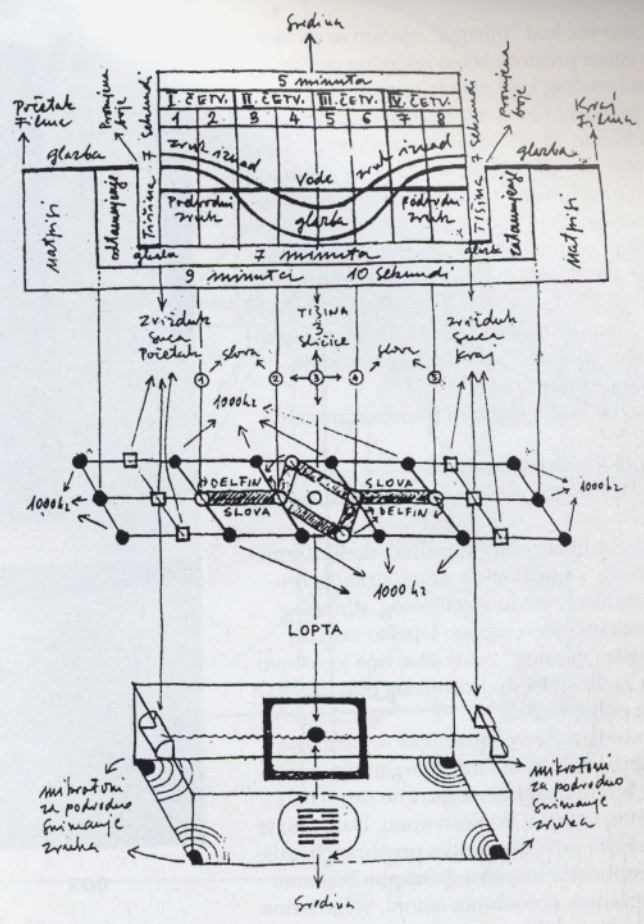
Water Puh
1869 1896
Touška omanja

Helmut von Dard Ned Hrvatski u
Puhovima...
jednost. vrtložje...
Mikrofon...
Prva zamisao za snimanje zvuka

Pitagora, koji je bio...
ne filozofije...
prava koja...
2.7.1986

357

176
1986

zasebno. Znači, pritiskane tipke nisu davale zvuka. Gospodin Došek je na tom "prepariranom" instrumentu započeo izvoditi jednu od poznatih klavirskih kompozicija i ja sam tijekom njegovog nečujnog sviranja započeo postupnu "deblokadu" batića³⁶³. Jednog po jednog. Što znači da su se povremeno čuli tonovi, izdvojeni, isprekidani. U prvom dijelu izvedbe prevladavala je "tišina", ton se čuo tu i tamo. Kako se bližio kraj skladbe tako se čulo sve više tonova, "istiskujući" tišinu. Dakle, najprije su tonovi bili "rupe" u odnosu na tišinu, potom su "rupe" bile tišine u odnosu na tonove³⁶³, sve dok se na kraju nismo vratili u stvarnost pravilne izvedbe. Zaista me ugodno iznenadilo kada je režiser filma Shine iskoristio sličan "efekt" u svom filmu. Sjećate se one izvedbe, čini mi se da je to bio Treći koncert za klavir i orkestar Sergeja Rahmanjinova, kada u kulminaciji sviranja najednom prestane glazba³⁶³ i samo se čuje, sasvim tiho, na granici čujnosti, udaranje batića po žicama klavira. Tup tup, tup-tup... "U svakom dostojanstvu ima nešto od bibanja sfera"⁴⁹⁴.

007

snimio: Velizar Vesović

Budući da ne govorim i ne čitam hrvatski, a ne poznajem dovoljno ni društveno-političku situaciju u Jugoslaviji - ne mogu izvesti poseban rad za ovu izložbu u Zagrebu, kao što sam drugdje izveo radove primjenom specifičnim okolnostima
Hans Haack

Kada smo već kod "bibanja", sjećam se da sam tada u istom prostoru izveo još jednu proširenu filmsku izvedbu, koja možda i nema izravne veze s problematikom zvuka, kao ni s filmom pa, ako hoćete, ni sa "zdravim razumom". Kroz otvoreni prozor tada Galerije, danas Muzeja suvremene umjetnosti⁰⁰² projicirao sam prema vedrom noćnom nebu nijemi film *Sjećanje: Odiseja u svemiru 2001.* snimljen 1971. godine. *Prizemljeno sunce* Ivana Kožarića "vratio" sam u svemir.

Ovaj film se, dakle, još dan danas "giba" univerzumom. Vjerojatno će se "gibati" tisućama godina, njegovu "gibanju" nikada neće biti kraja.

Može li kugla biti prazna⁰⁷¹?

Nije li prazna kugla zapravo trodimenzionalna kružnica?

Kako uopće kugla nastaje?

Čini mi se da ste me pitali o vezi s agrikulturnom. Sjećate se?

Uvijek me zanimala ona "suptilna" razlika između prirodnog, i takozvanog sintetiziranog zvuka, kao i razlika između svjetlosnog, filmskog i elektroničkog, video zapisa. I došao sam do jednog zaista "čudnog" zaključka: ona je gotovo istovjetna razlici između prirodnog poljodjelstva i kemijske poljoprivrede.

Kod prirodnog poljodjelstva biljke se ne gnoje, već se najprije daje hrana mikroorganizmima u tlu koji tu hranu metaboliziraju, i ne samo to, s vremenom se i sami u tlo pretvaraju. Dakle, to je živi neprekidni prirodni proces preobrazbe, gdje nastaju neophodna hranjiva dostupna biljkama u uravnoteženom koloidnom stanju. "Nije istina da samo tlo pravi biljku, već i biljka pravi tlo"⁴³². Ovim "interaktivnim" procesom¹⁰¹ na površini zemlje se od pamtivijeka stvara i obnavlja humusni sloj, koji biljci daje raznovrsni izbor hrane, koktel¹⁰⁵ koji je osnova vitalnosti biljke. Iz svega toga, na kraju, proizlazi i vedrina. Možda se tu krije i odgovor na pitanje što je to zajedničko humusu i humoru⁴³²? "Samo sam toliko izvoran, koliko sam vedar. Kada izgubim vedrinu ostajem pomućen." U svakom slučaju radi se o tekućini. O živoj vodi koja prima svjetlost. Koja se obnavlja kada teče duboko kroz zdravo tlo, izdiže se prema površini i ponovo se na njoj pojavljuje, kroz biljku. Boljeg "pročišćenja" vode od ovog nema. Voda koja je prošla cijeli ciklus i koju su "na kraju" biljke isparile, upravo je savršena. "Jedino voda zna što je to vodoravno"⁵⁷⁶.

Suprotno tome, kod kemijske poljoprivrede biljka se direktno, preko korijena, hrani umjetnim gnojivom. Jednolična hrana, jednolična biljka. Izbora nema, čak ni tlo više nije potrebno, rastopljeno mineralno gnojivo ide direktno u korijen. Budući da biljka nije vezana za tlo ona postaje "virtualna", jer nije primila "praiskonsku poruku". Ovo nije vrijednosni sud, već pusta činjenica. Naravno, takva biljka i njezin plod postaju

002

576

1 NEBO

Osnova neba je

2 VEDRINA

Osnova vedrine je

3 HUMOR

Osnova humora je

4 VITALNOST

Osnova vitalnosti je

5 ZDRAVLJE

Osnova zdravlja je

6 HUMUS

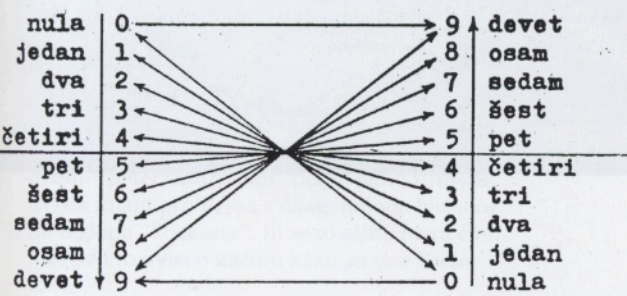
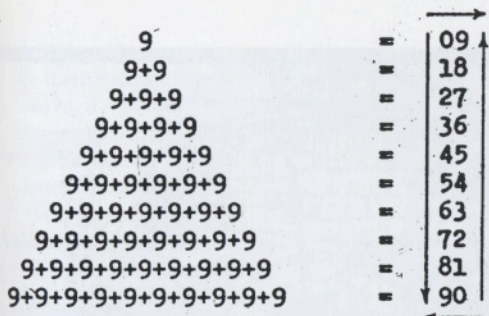
Osnova humusa je

7 ZEMLJA

Osnova zemlje je

1 NEBO

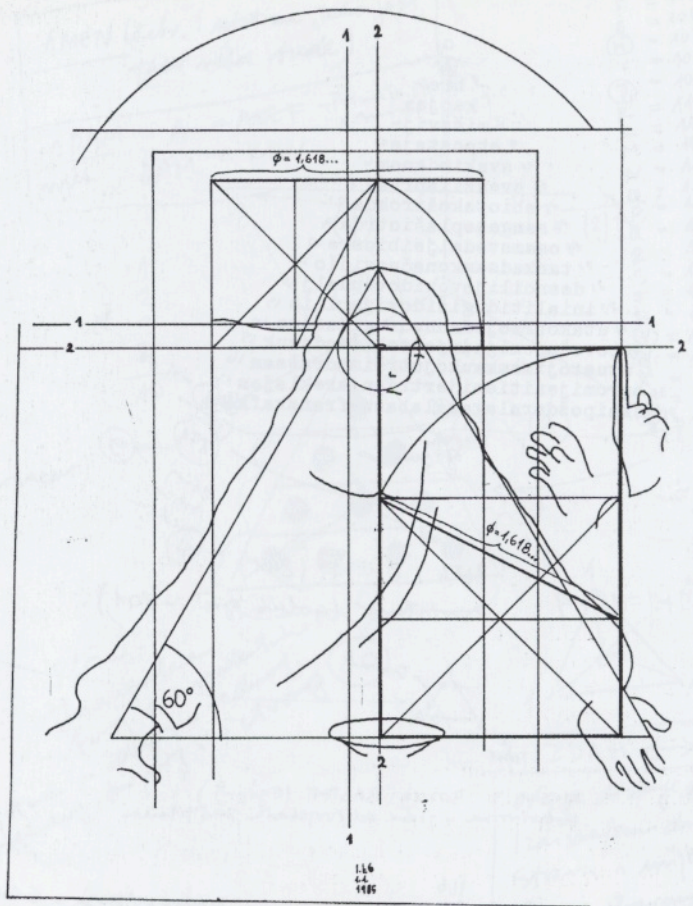
432

101

014

071

ugodni za oko i zato je danas površni "vizualni dojam hrane postao najvažniji činitelj, mada će svatko, barem malo obdaren vidovitošću, proći pokraj tih kozmetičkih i zaleđenih eksponata u samoposluzi, koji nisu ništa življi od voštanih figura⁴⁴⁴ u muzeju Madame Toussaud".

I na kraju, kakve sve to veze ima s rezonantnom kutijom?

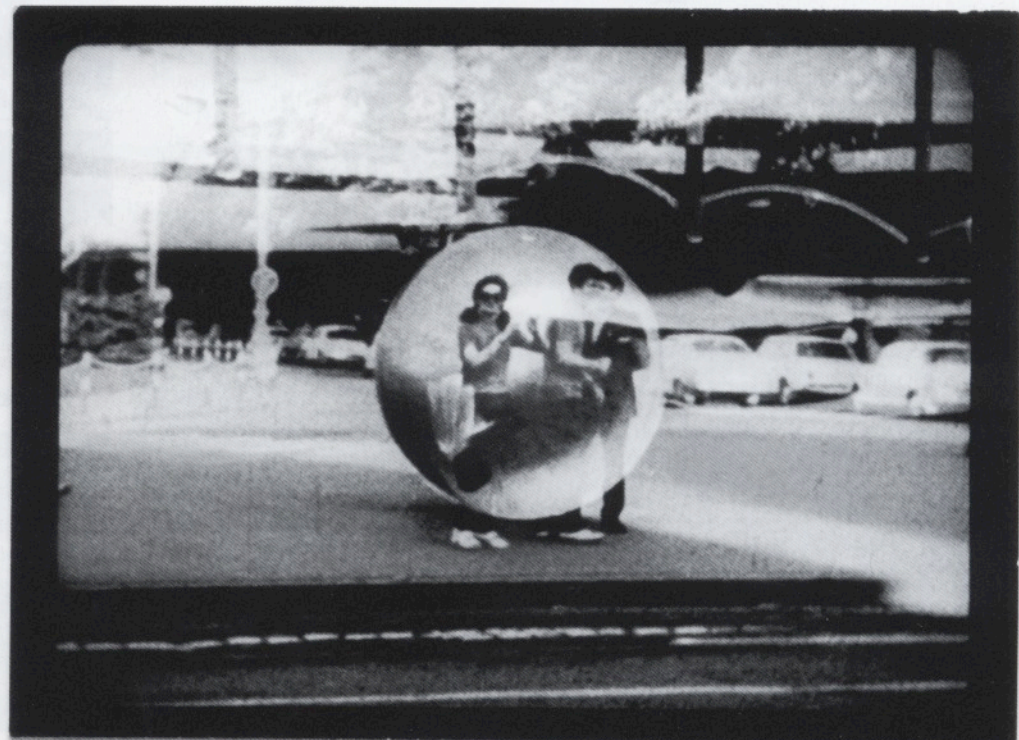
Pa i s rupom u siru, ako hoćete?

Može li se uopće govoriti o praznini?⁰⁰⁹

I što je to što oplemenjuje zvuk¹⁷¹?

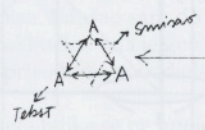
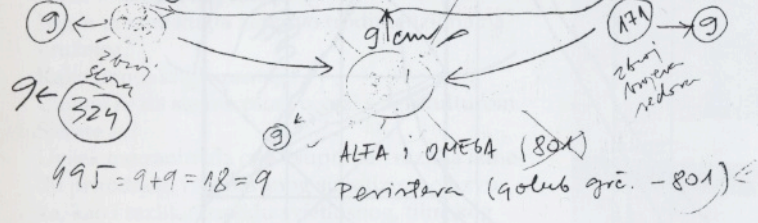
Na početku našeg razgovora pitali ste me da li sam se okušao i u digitalnom mediju?

Zanimljivo je da engleska riječ *digit*, prst, označava i svaki broj od nule do devet¹⁰¹. I latinska riječ *digitus* isto tako znači prst⁰¹⁴. Iz nje proizlazi i digitacija, prstomet (prebiranje prstiju po žicama, klavirskim tipkama, tastaturi, "zubalu" pisaać mašine...). *Digitalis purpurea* je biljka naprstak, crvena pustikara, neka vrsta droge ili otrova koji ozbiljno može ugroziti život. Naprstak je i mala piksla, koju štikarice stavljaju na prst prilikom štikanja goblena da im se prst od igle ne bi ozli-

101

0
 1 hre
 2 kaobje
 3 mišsvij
 4 etpostaje
 5 svakindanom
 6 svenžiisprvaj
 7 ebiotakoširokda
 8 sangaseplašiotrča
 9 osamsvedaljeibiosre
 10 tankadsamknačnovidio
 11 desnoilijevzidoveudalj
 12 inialitidugizidovijurilis
 13 utakobrzojedannadruđidasame
 14 tovečuposljednjojsohianđjeuk
 15 utustojizankaukojutrčimmorašsam
 16 oprómijenitismijertrčanjareklajem
 17 kaipožderalaganalabasnafranzkafka

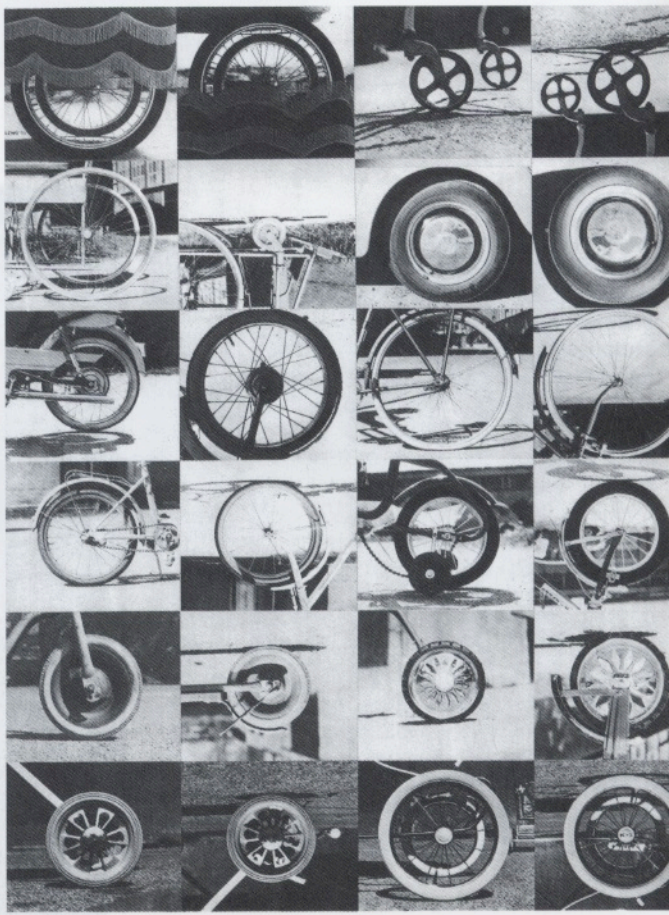
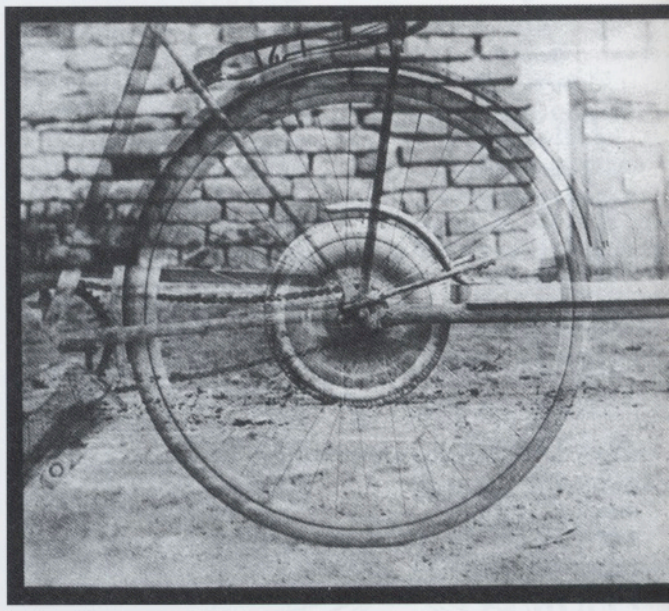

Mačka = Božica BASTET (Egipat)
 bututivovke i jedne od evjehavit zastitica

116
 6.1.
 1984.
 Hrv.
 Ban.
 1984.
 Kite
 ⑧

Bahirsa i Abinija - G. CONTER
 Napred, 70. febr 1984
 Strana 150 - Hrv. Arhiv
 u veri Arhiv 801

jedio. Ova okrugla kutijica, piksla, ima na sebi mnogo malih udubina, koje oku izgledaju kao sitne točkice, *pixeli*. Neka vrsta pravilnog rastera¹⁰¹. *Pixy* je vilenjak koji zavodi ljude s puta, a piksa (u vulgarnom govoru: glava) vezana je za englesku riječ *pyks*, što znači pokaznica, odnosno monstranca, moćnik za prikazivanje posvećene hostije. Sitni kvadratići, koje zovemo *pixeli*, u digitalnom mediju digitaliziraju sliku na ekranu. Što su pixeli sitniji i gušći, na zaslonu nam se slika pokazuje "savršenijom". Veća digitalnost omogućuje nam bolju *digestivnost*, odnosno probavljivost slike. Sve zavisi o ekranu i računaru. Nar je mogranj, a mogranj je granat. *Granatus*, osim što znači zrnat, proziran je dragi kamen, *lapis*, crvene boje kao crno vino. *Lapis* je i olovka, pisaljka (koje su nekada bile od kamena). Njome se "lapisiralo" na pločici. Laptop je malo sofisticiranija pločica. *Lap* je, osim *terre humide* i prijevjes. Prijevjes nas veže za "Veronikin rubac", a *vera icona* nas dovodi gotovo do samog ruba "prave slike", takozvane *mandylion*⁰¹⁴ koja je očitovanje neposrednog utisnuća stvarnosti. Za-

bilježen lik. Izravni otisak³⁴³. Isto tako znamo da je tisak nekada koristio lijevana ("LCD") olovna slova, a slovima zapisujemo izgovorenu riječ. Izgovorena riječ ima veze s mudrošću, mudrost s mudra.com, mudrac s kamenom, kamen s al-kemijom, alkemija s olovom, olovo sa "zlatom", zlato s polugom¹⁴⁵, poluga s šipkom, šipka s bankom, banka s nov.com, novac s količinom, količina s broj.om¹⁰¹, broj s digitalnošću, digitalnost s računarom, računar s nargilom, nargila s narom, nar je i šipak pun koštica kao i figa, a na figi rastu i ona dva famozna smokvina "zaslona" iza kojih se skriva i sva ova naša militantna determiniranost.

Kada bi još imali vremena krenuti za "slon.om", on bi nas, zasigurno, doveo i do Ganeše, Šivinog sina koji sjedi na malom mišu, fasciniran pčeli.com Mayom.

Znam da ste primijetili nekoliko "lapidarnih grešaka"¹⁰⁷²: ne kaže se hrvatski računar, već računalo! Niti "mudra.com", već "mudracem".

U zadnje vrijeme se i ja pokušavam snalaziti u ovom "determiniranom" polju. Jedino što još uvijek imam problema s dijagonalom. Nekako mi izgleda "kockasta". Ili se to samo meni čini. Možda i to ovisi o načinu kako su one Bačene...

SOIT
que

l'Abime

blanchi
étale

furieux

sous une inclinaison
plane désespérément

d'aile

la sienne
par

Pojasnite nam "performativno predavanje" kao način prezentacije vašeg rada s kojim ste od 1979. gostovali na mnogim europskim sveučilištima, također u Bostonu i New Yorku?

Negdje sedamdesetih godina ponudio sam ondašnjoj Natječajnoj komisiji za film nekoliko svojih projekata, u više navrata. S obzirom da je "komisija, ipak, morala odbiti ove projekte jer ne sadržavaju ništa od potencijala koji bi mogao rezultirati NOVUMOM", jednostavno sam ih odlučio dati javnosti na uvid tako da sam održao izložbu u Galeriji Studentskog centra 1974. godine. Izložbu sam nazvao *Filmski scenariji*¹⁰⁷⁴.

Zašto izložba? Razmišljao sam o tome kako učiniti jednakom vrijednost prijedloga filma, s vrijednošću filma koji će po tom prijedlogu biti

234

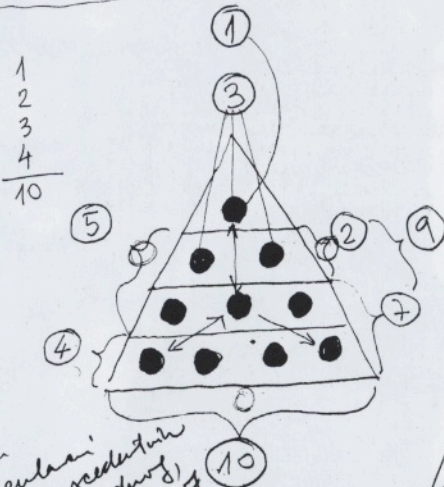
AMEN (hebr. : mistična, tako jest
također reka tude)

ADAM = A = AEF - Primio ih je
i mrtki

ovjeh DAM = KRV

F = 105
G = 106
H = 107
I = 108
J = 109
K = 110
L = 111
M = 112
N = 113
O = 114
P = 115
Q = 116
R = 117
S = 118
T = 119
U = 120
V = 121
W = 122
X = 123
Y = 124
Z = 125

um
ka
ta (perhonačiv)
r
lesova
bi
ij)

Platan
triangulacija
broj transcedentnih
svojstava u odličnom
dubokom i čistom

5) broj pet = simbol pet

IZDAH ↔ U
Ovo je disanje koje
izdijeljuje duh
strava i mišića
Ovo je stvaranje &
jako duboko. Uo

974

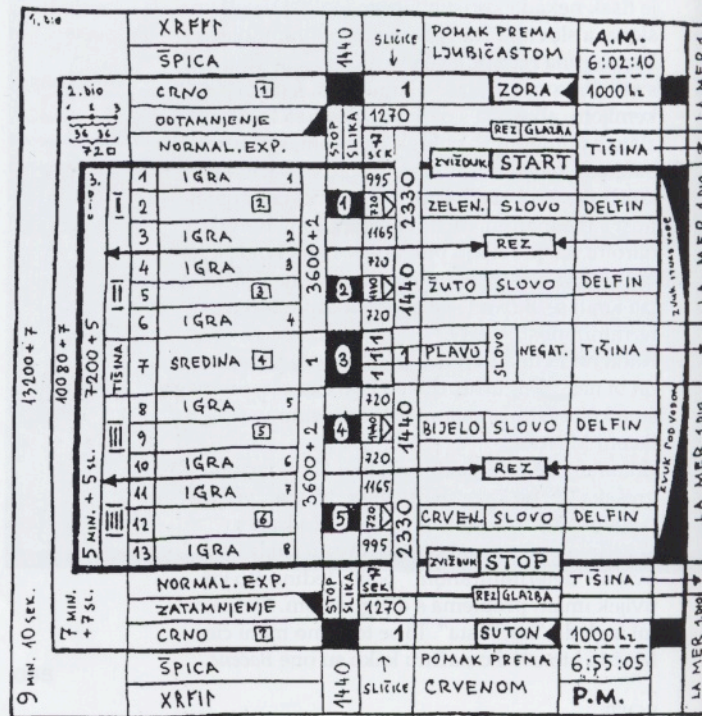

intervenciju Niš
Taomogućuje odraz
mišljenja o Nišemu

realiziran. Ukoliko nije rađen po nekom prije pisanom književnom predlošku, prijedlog uglavnom pada u zaborav. Ja sam, naprotiv, odlučio učiniti ga ravnopravno važnim. Primjer je film *Water Pulu 1869 1896*¹²⁰: iako je film realiziran 1987, prijedlog filma u obliku skica³³², crteža, grafikona²¹⁶, fotografija i tekstualnih objašnjenja nastalih već 1973. godine bio je predstavljen na spomenutoj izložbi. Realizacijom filma prijedlog nije otišao u zaborav, naprotiv, film se jednostavno pridodao projektu. Toj cjelini pripada i sve ono što je nakon realizacije filma uslijedilo, ili će uslijediti. I kada pokazujem ovaj film nastojim ga predstaviti zajedno sa svime onim što njemu pripada. Štoviše, ovome se pridodaju sva ona slična "ptolomejska" promišljanja drugih autora, primjerice u djelima *Analyses of Media* (1971/78)

Wojciecha Bruszewskog, *Relative Swinging* (1973) Dore Maurer, *Manual* (1978) Dalibora Martinisa, *ESTER WILLIAMS in WATER PULU* (2000) Sue-oke Ichira ili *John 3:16* (2000) Paula Pfeiffera, pa i neki drugi moji radovi¹⁰⁴⁵. Neki to ne mogu razumjeti pa misle da ja svojim nekonvencionalnim nastupom pokušavam objasniti poruku filma. A to već i nije moj problem. John Ford je rekao... *Water Pulu 1869 1896* (Wolfgang P auli) zanimljiv je iz još jednog razloga: svaka kopija prikazivat će se sve dok potpuno ne izbledi. Usahne. Kada nakon izvjesnog broja godina (pedesetak) na filmskoj vrpici slika postupno nestane, kad je "proguta" svjetlost, ovaj film će dosegnuti svoju "elementarnost". Postat će antifilm. Odnosno, *Nešto* će se pretvoriti u *Ništa*¹⁰⁰. Ne bih li se tom Nišemu još više

$$10080 : 2 = 5040$$

$$1440 : 2330 = 0,61$$

Hodamo nas dvoje I...
razgovaramo o običnim stvarima...
najednom...
jedan je od nas nestao...
ili sam to ipak ja...
kojeg sada više nema...

približio, u posljednje vrijeme koristim običnu školsku ploču s kredom i spužvom. Danas potpuno anakrono, "zastarjelo" didaktičko pomagalo³⁶⁵. Tamo gdje se ploča nije mogla nabaviti, dozvolili bi mi da crtam kredom na crnom zidu u samom prostoru projekcije. Tragovi ovih nastupa još i danas se nalaze na nekim zidovima. Jednom sam se čak usudio učiniti i to, da cijeli jedan semestar nisam brisao ploču tako da se ona svaki tjedan, za vrijeme održavanja nastave, preobražavala i nadopunjavala³⁶⁵. Počeo bih od "praznog" i postupno razvijao sadržaj na ploči sve do "zasićenja", nakon toga bih započeo "crtati" mokrom spužvom brišući postojeći sadržaj sve do ponovnog povratka u "prazno"³⁷⁰. Taj makrosuh postupak rezultirao bi ponekad zaista vrlo

365

snimio: Miklos Peternak

zanimljivim, iako kratkotrajnim, slikovnim sadržajem⁶⁰⁶. Prema potrebi bih projicirajući film ili dijazozitive na ploču dovodio u neposredni odnos projicirani dinamični sadržaj sa crtežima na ploči²⁰⁹.

Svako predavanje je "performativno", razlika je samo u tome kako ga tko izvodi. Činjenica je da je školska ploča³⁶⁵ kao medij nezamjenjiva! Ponosan sam kada me upozoravaju da ju je i Joseph Beuys koristio prigodom svojih "performativnih predavanja".

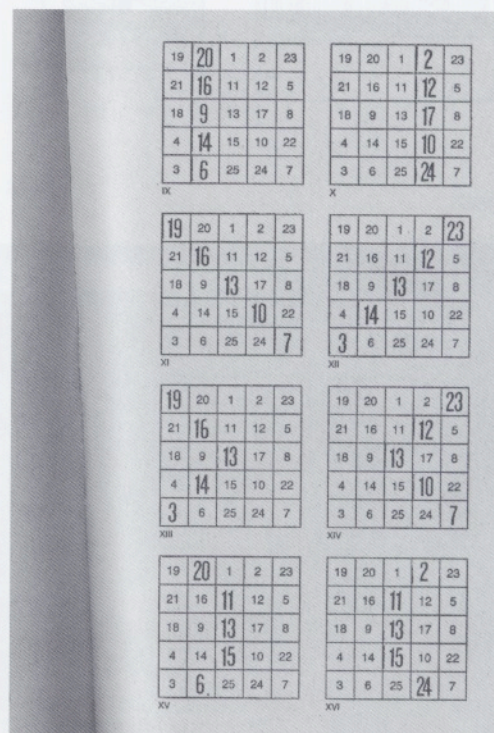
Na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti vodite, u svojstvu izvanrednog profesora, tzv. medijski studij osnovan 1997. godine. Ujedno ste i prodekan za međunarodnu i međusveučilišnu suradnju. Kakvo je vaše viđenje organizacije studija i njegove budućnosti, postoji li mogućnost komparacije s Odjelom za dizajn vizualnih komunikacija pri Umjetničkoj akademiji u Splitu, na čelu s Vladom Zrnićem?

Osnivanje usmjerenja *novi mediji* koji, za sada, djeluje u okviru Odsjeka za animirani film ALU Zagreb, organski je dio reformi koje su pokrenute na Sveučilištu i rezultiraju kontinuiranim probrazbama kojima se nastoji

kreativno odgovoriti na zahtjeve koje postavljaju suvremeni društveni izazovi. U središtu ovog shvaćanja umjetnosti, koje proizlazi iz proširenog kruga nadležnosti i zahtijeva *interdisciplinarnu* i *intermedijsku* spremnost, stoji dovođenje u sklad postojeće *tradicije s novitetima* koji uvijek stižu neočekivano. Budući da najveći dio filmskih alternativaca i video umjetnika dolazi s likovnih akademija, usmjerenje *novi mediji* odgovor je na potrebe koje postoje unutar same ALU Zagreb, i istodobno na potrebe koje su nepokrivene ostalim visokim učilištima u Hrvatskoj.

Na Umjetničkoj akademiji u Splitu, koliko je meni poznato, postoji odjel sličnog profila, *dizajna vizualnih komunikacija*. Već i sam naziv otkriva da je težište na oblikovanju, odnosno primijenjenoj umjetnosti ili kao što piše u nastavnom programu: "Cilj je studija *Dizajna vizualnih komunikacija* polaznike i polaznice osposobiti za samostalno i kreativno rješavanje specifičnih zadataka u grafičkom dizajnu i dizajnu u elektroničkim medijima. Osnovna je svrha ovog studija, podukom specifičnih znanja i vještina razviti potencijalne studente i studentice do razine visoke profesionalne osposobljenosti za kompetitivan nastup na tržištu rada". To

243

naravno ne znači da se na tom studiju ne njeguje i slobodni umjetnički izraz.

Budući da je to područje na zagrebačkom Sveučilištu u nadležnosti studija dizajna pri Arhitektonskom fakultetu, potom Grafičkog fakulteta te usmjerenja primijenjena grafika na Akademiji likovnih umjetnosti, pa i jednog dijela odsjeka za animirani film na ALU Zagreb, novi mediji zasnivaju se na slobodnom umjetničkom izrazu (*Media Fine Art*), dakle, jednako kao i studij slikarstva, kiparstva i grafike. Cilj izobrazbe je osposobiti studentice i studente za aktivnu i kreativnu prisutnost u kulturnim sferama suvremenog informatičkog društva. Da prepoznaju i znaju koristiti nove medije u likovnom kontekstu, ne samo na razini rukovanja već i u slobodnom kreativnom izrazu. To, međutim, ne znači da oni ne stječu znanja i zanatske vještine koje je moguće koristiti i u primijenjenoj umjetnosti.

Kao što smo već rekli, "neprimijenjeni" karakter studija najbolje odgovara ustrojstvu i tradiciji Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, i stoga je to, koliko znam, jedinstven studij ove vrste u Hrvatskoj. Drugo je pitanje, u ovom trenutku, organizacijskih, lokacijskih, kadrovskih i tehničkih uvjeta studija. Vjerujte, nije lako. I bez obzira na sve poteškoće koje se u zadnje vrijeme na nju obrušile, pa i "kamenovanje" od strane javnosti, Akademija se ipak htio to netko ili ne, postupno otvorila. Ne treba zaboraviti da je Akademija oduvijek imala makar "odškrinuta vrata" za ovakve "neočekivano pristigle novosti". To je činjenica. Volio bi kad bi me netko u tome argumentirano razuvjerio. Zar nam to ne potvrđuju i neka imena, koja su svojedobno tu ponudenu "odškrinutost" od strane svojih mentora "iskoristili" i sada uživaju svjetski ugled, ne samo u području tzv. *Media Fine Art*. Dakle, "ne može se biti bolestan, a da nisi malo zdrav, ili zdrav, a da nisi malo bolestan"¹²⁹.

Naglašavam, vrijednost ove institucije vidim upravo u sveobuhvatnosti i bogatstvu raznolikosti ili, kao što netko reče, "lepezi" mogućnosti i odabira kreativnog izraza. Uravnoteženosti, komplementarnosti i otvorenosti. Monokultura spada u nadležnost neke druge, drugačije sredine, što ne znači da se njezinih mo(gu)ćnosti treba kloniti. Štoviše, *Služba za međunarodnu i međusveučilišnu suradnju* pri Akademiji održava vezu s mnogim drugim umjetničkim akademijama u Europi i svijetu (Austrija, Češka, Slovačka, Mađarska, Francuska, Njemačka, Italija, Japan, Nizozemska, Poljska, Rumunjska, Slovenija, Velika Britanija, SAD)⁰⁵⁵. Suradnja se gradi i na razini razmjene profesora i studenata, potom izložbi, seminara, terenske nastave, ljetnih radionica i sl. *Služba* ujedno prati međunarodne natječaje za projekte i stipendije,

209

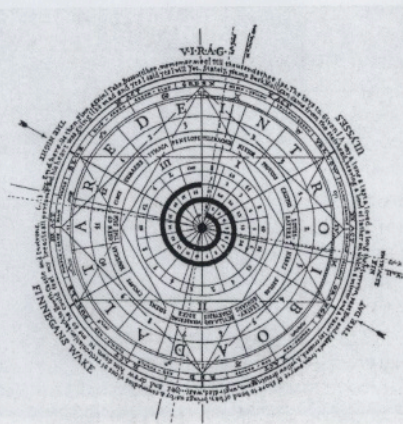
045

gosti predavači:
 Hassan Abdelghani
 Dennis Adams
 Marc Adrian
 Elizabeta Avramovska
 Giannalberto Bendazzi
 P. Parker Boerner
 Pierre Bongiovanni
 Gabrielle Cardazzo
 Dorothy Cross
 Calum Colvin
 Craighead
 Jane Čalovski
 Ćiril Ćoh
 Petar Dabac
 Heiko Daxl
 Boris Demur
 Rita Duffy
 Michael Druks
 Richard Fajnor
 Inga Fülepp
 Michael Gibbs
 Peter F. Gouldsborough
 Vladimir Gudac
 Charlie Hornung
 Željko Kipke
 Ivan Kožarić
 Milena Lah
 Katarina Maguire
 Vlado Martek
 Suzana Milevska
 James Nestor
 Walter King
 Joe King
 Giancarlo Lalli
 Meg S. Lerner
 Malcolm LeGrice
 John Lightvoet
 Ivo Malec
 Richard de Marco
 Ron McRae
 Mark Mercier
 Eugen Moritz
 Paul de Norier
 Atsushi Ogata
 Susan Palmisano
 Mike Parr
 Goran Petercol
 Ingo Petzke
 Giancarlo Politi
 Keith Potter
 Dubravka Rakoci
 Goran Rek
 Janwillem Schrofer
 Paul Seawright
 Hubert Sielecki
 Thomas Sokolowski
 Mieczyslaw Stec
 Mladen Stilić
 Janos Sugar
 Thomson
 Goran Trbuljak
 Valentina Valentini
 Jusri de Vries
 Steina Vasulka
 Corrina Vosse
 Peter Weibel
 Mieke Wellens
 Tim Webb
 Wladyslaw Zalewski
 Chen Zhen

(1987) desetjesatiji52minute
 sjeđimnakovčegu
 krajtraćnicapovremeno
 gledam
 uobasmjeranaslućujem
 približavanjevlaka
 dižemse
 skovčegauzimamga
 udesnuruku
 pristupamtraćnicama
 prvogkolosjeka
 postajesveglasnijii
 svejaćosjećaj
 dasevlak
 zaustavio
 ispredmenenevidimga
 stojvlak
 stojišitiskovčegom
 urucizvižduk
 prometnikazvuk
 lokomotivepolazakzadnji
 treptajcrvenogsvjetla i

T · I · S · I · N · A ·

ponovospuštamkovčeg
 sjeđemumislama
 izdaljinelagano
 nailazvlak
 bezšumadolazi
 zaustavljašezatebe
 nadrugomkolosjekuizlaze
 putniculaze
 prometnikisat
 vlakkrećeuposljednjićasisk
 aćemti
 idaljesjeđiš
 nakovčegukraj
 traćnicaprvogkolosjeka
 okrenemse
 prematebiispazim
 kakonestajevlak
 udaljiniđizemse
 Tuzimaškovčegigledaš
 nasat
 pomakkazaljke
 (1972) desetjesatiji52minute

održava vezu sa stranim kulturnim centrima i veleposlanstvima u Hrvatskoj i koordinira međunarodnu suradnju na temelju bilateralnih i multilateralnih sporazuma (ALIS, CEEPUS i sl.). Koliko je meni poznato, u Hrvatskoj jedino Akademija likovnih umjetnosti Zagreb i Rektorat Sveučilišta u Zagrebu imaju takvu službu. Isto tako, Akademija je imala čast ugostiti predavače i organizirati radionice, tribine, seminare i predavanja sa "statusnim" umjetnicima iz inozemstva. U zadnjih nekoliko godina kroz Akademiju je prošlo šezdesetak gostiju predavača⁰⁰¹, među kojima je bilo itekako "respektabilnih" umjetnika, teoretičara, kustosa, filozofa, muzičara i znanstvenika u srodnim područjima. Dakle, ne samo da je zagrebačka akademija likovnih umjetnosti "široim" otvorila svoja vrata prema svijetu, i svijet se otvorio prema Akademiji!

Nema smisla usporedba splitske i zagrebačke akademije u odnosu međusobnog natjecanja, prije se radi o kooperaciji, suradnji koju će, vjerujem, dvije institucije još intenzivnije razviti. Jer sve se, kao što smo već rekli, temelji na bogatstvu ponude i raznolikosti, a nadalje na razmjeni iskustava. Moram ipak priznati da na nećemu zaista zavidim Splitsćanima. Split ima stalno otvorena Zlatna vrata, gdje se već desetljećima sustavno prikazuje nacionalna i svjetska filmska baština u okviru kinotećnog programa. Tko im na tome ne bi zavidio? Filmski festival zar da uopće spominjem?!

Kada smo već kod Kinoteke zalažete se, zasad nažalost bez uspjeha, za prostor, ili "udomljavanje" te jedine, kako često istićete, kinoteke bez vlastite kino-dvorane. Grad Zagreb je od Kinematografa otkupio Kino Tuškanac koje smatrate povoljnom lokacijom za Kinoteku, bez potrebe za prenamjenom koja zahtjeva velika ulaganja. Istodobno, program Kinoteke ne bi bio tržišno konkurentan onom Kinematografa, znaći taj uvjet ugovora koji je potpisao Grad bio bi zadovoljen. Kakvom vidite budućnost Kinoteke?

Moram vas upozoriti, nisam ja bio taj koji je došao na ideju da Kino Tuškanac bude službena dvorana Hrvatske kinoteke. Zar je za to potrebna ideja? To je stav struke. A svaka normalna kulturna sredina bi stav struke trebala barem saslušati. Jer to što nam se događa na sramotu je svih nas. Iako nisam siguran da je sve što se do ovog trenutka dogodilo bilo zaista bezuspješno. Ostali smo zatećeni kupnjom ćetiriju kino dvorana od strane Grada, naprijed namijenjenih za glazbeno-scensku djelatnost i pritom filmsku struku nitko nije ništa pitao. Kad je filmska kulturna i obrazovna djelatnost, i njezine akutne potrebe, bila bezobzirno zaobidena guranjem u prostore Studentskog

centra i daljnjim dugogodišnjim čekanjem da se Zemljišno-knjižni odsjek iseli iz Nacionalne sveučilišne knjižnice, jedini sam se ja usudio javno usprotiviti tom prijedlogu. Nije točno da sam tražio osnivanje Filmskog muzeja, niti sam bio protiv toga da SC udomi Filmski centar. Od nadležnih sam zatražio samo privremeno rješenje problema, kada nam je već ova mogućnost tako iznenadno "pala s neba"! Usudio sam se, dakle, stati u zaštitu struke. Ne samo kao "alternativac niotkuda" (*Globus*), već kao izvanredni profesor i prodekan za međunarodnu i međusveučilišnu suradnju Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu. Jer su nam nerazumnim postupkom ugrozili profesiju. Predugo se već čeka na rješenje ne samo gradskog, nego i državnog, nacionalnog problema. Jedina smo zemlja u Europi bez službeno kinotečne dvorane i stoga ne možemo razmjenjivati programe s drugim kulturnim sredinama. Još k tomu nam je vlastita baština "bunkerirana", gotovo nedostupna javnosti! Građa se ne može sustavno proučavati i zaista me je sram, jer i ja za to snosim veliki dio odgovornosti. Dijeliti diplome iz povijesti kinematografije i filmologije "na neviđeno" sramota je za jednu kulturnu sredinu, a posebno za jedno sveučilište koje je potpisalo Bolonjsku deklaraciju. I mi još imamo obraza razmišljati o Zagrebu kao europskoj kulturnoj metropoli! I vjerujte mi da me je ovaj zadnji potez naših gradskih i državnih čelnika potpuno porazio. Oni nisu bili u stanju spriječiti demoliranje jedne od najstarijih, najljepših i tehnički najopremljenijih kino dvorana u ovom dijelu Europe, u čiju je obnovu prije nekoliko godina uloženo gotovo dva milijuna kuna(!). Kino dvorana koja je imala specijalni senzorni filmski ekran za 3D projekciju (koliko kina u nas i u susjednim zemljama ima takvu opremu?) demolirana je 31. svibnja, na dan Majke Božje od Kamenitih vrata kada Grad Zagreb slavi svoj "rođendan". Dakle, Grad nije otkupio opremu kino dvorane po ponudenoj cijeni koja je iznosila trećinu njene ukupne vrijednosti, koja je, na koncu, mogla završiti bilo gdje u "cijeloj Hrvatskoj" (*Vijenac*), pa i na Kordunu, ako hoćete. Nadam se da ovo neće biti shvaćeno kao diskvalifikacija. No recite mi, kako nakon svega još govoriti o budućnosti Kinoteke? Spomenuti prostor bio je najprikladniji da se u njemu odmah započne s programom, bez polaganja "kamena temeljca" i bilo kakvih većih ulaganja. Na žalost, na nuli smo, čak i ispod nule. Nismo ni svjesni što smo učinili, odnosno što nismo učinili. Hoće li to ikada ikome pasti na dušu? Kažu da će nas elitni Festival svjetskog kazališta Zagreb 2003, konačno "izvući iz provincije"!?

110

snimio: Velizar Vesović

Što mislite o hrvatskim filmskim festivalima, i da li domaća produkcija može opravdati relativno velik broj nacionalnih manifestacija posvećenih filmu?

O kojem to filmu mi govorimo? Pa filma u nas gotovo više i nema. Osim toga, naša sredina ne poznaje drugi film osim američkog. Neki otvoreno kažu, što će nam kinoteka, pa tko još gleda crno-bijele filmove?! Oprostite mi, filmski festivali služe za zadovoljavanje kulturnih potreba određene sredine, no najprije treba imati takve potrebe. Odgovor na pitanje nameće se sam po sebi. Da se ne bi netko uvrijedio, ovdje je riječ o filmskoj kulturi, a koliko je meni poznato filmska kultura je dio opće kulture, pa i one duhovne, koja bi prije svega trebala biti bogata u svojoj raznolikosti. Mono-kultura pripada industrijskom poljodjelstvu.

Bili ste direktor Multimedijalnog centra Zagreb od osnutka 1976. do 1990. godine, u njegovom herojskom razdoblju promicanja domaćeg eksperimentalnog filma i intenzivne međunarodne suradnje. Kakvo je vaše viđenje Nove umjetničke prakse i njezinih "tekovina", odnosno kreativnih standarda suvremene hrvatske produkcije?

O Multimedijском centru Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu mislim da ovom prilikom nema smisla govoriti. Oduzelo bi nam mnogo

vremena. Činjenica je da je od njegovih početaka do danas u MM centru izvedeno oko dvije tisuće različitih programa¹⁰. Da smo, zahvaljujući stranim kulturnim centrima i veleposlanstvima, gradskim i republičkim kulturnim institucijama kao i mnogim suradnicima i suradnicima, imali priliku ugostiti brojne značajne kulturne ličnosti iz cijelog svijeta. Omogućili smo našoj kulturnoj sredini živi protok i razmjenu iskustava u svim kulturnim područjima, posebice onim "rubnim". Nije bilo, kao što kažete, posebnog "herojskog razdoblja", jer MM centar SC još i danas "herojski" provodi svoj program, kao što znate mora čak i braniti svoj teritorij od fizičkog napada.

Kada se sjetim da će uskoro proći trideset godina od njegovih početaka i da on i dan danas, još uvijek djeluje iako i nadalje posuđujući LCD projektor za svoju programsku djelatnost, ne mogu ne prisjetiti se Papićevog kratkog filma *Nek' se čuje i naš glas*, nagrađenog u Oberhausenu 1971. godine.

I na kraju, pitate me na kojoj su razini kreativni standardi i "tekovine" hrvatske produkcije? Na svjetskoj! Bit ću slobodan tvrditi da su one na toj razini oduvijek i bile. A to što mi, kao "mali narod", nismo toga svjesni, zaista je samo naš problem. ☒